

Guðmundur Hálfðanarson

”Adskillelse vil betyde Islands Ødelæggelse”: islandsk selvstændigheds- politik og adskillelse fra Det danske Rige¹

Island var ifølge danske kritikere for lille og fattig til at understøtte egen selvstændighed og måtte derfor affinde sig med dansk lederskab. Islændingene stilede først sent efter suverænitet og fuld adskillelse fra Danmark under disse betingelser. Den dansk-islandske forbindelse kunne ikke accepteres på langt sigt af Island. Den danske stat var defineret som en dansk nationalstat senest fra 1864, og islændingene var altid gæster i denne nationalstat. Dansk politik gjorde intet forsøg på at gentænke staten som en multinational stat og i endnu mindre grad skabe ét folk. Derfor måtte islændingene først kræve separation og siden fuld skilsmisse, selvom de havde et svagt udgangspunkt til at drive egen stat – de kunne simpelthen ikke blive i samlivet med broderfolket i syd.

Lørdag den 8. december 1909 blev der afholdt møde i selskabet De danske Atlanterhavsøer, som havde til formål ”at fremme Udviklingen af de til Danmark knyttede fjernere Rigsdele, navnlig i økonomisk Henseende, samt at styrke Solidaritetsfølelsen mellem Rigets Beboere” (*Atlanten*, 1904-1906: 28). Som sædvanligt var der fuldt hus. Selskabets møder tiltrak sædvanligvis et stort publikum, og der lader til at have været stor interesse for selskabets virke i hovedstaden. Mødedeltagerne talte forskellige repræsentanter fra de højeste danske samfundslag, deriblandt flere ministre med ”Konsejlspræsidenten og Udenrigsministeren i Spidsen”, en gruppe Rigsdagsmænd, universitetsprofessorer og repræsentanter fra erhvervslivet, som det fremgår af mødereferatet i selskabets tidsskrift *Atlanten* (1907-1910: 426-427). På mødet holdt Finnur Jónsson, professor i nordisk filologi ved Københavns Universitet foredrag om ”Islands politiske Forhold til Danmark”. Anledningen til foredraget var den uklare stilling for forholdet mellem Danmark og Island efter, at Altinget tidligere på året havde forkastet den nye forbundslov mellem de to lande (Lov om det statsretlige Forhold mellem Danmark og Island). Lovforslaget var alment kendt som ”Udkaster” (is: *Uppkastið*) og var resultatet af forhandlinger mellem delegerationer fra Rigsdagen og Altinget i foråret 1908. Disse forhandlinger skulle tilfredsstille de voksende selvstændighedskrav i det nordlige biland (Bjarnason, 2012; Hálfðanarson, 2017; Steining, 1953: 338-341). Alle deltagerne i mødet i De danske Atlanterhavsøer var enige om, at det havde været en stor fejl for Island at

afvise forbundsloven, fordi Danmark kunne umuligt strække sig længere for at tilfredsstille de islandske ønsker. Hvis islændingene ønskede mere, så måtte de forfølge fuld og endelig adskillelse fra Danmark. Men i den forbindelse måtte islændingene gøre sig klart, påpegede Holger Rørdam, Rigsdagsmand for Venstre, at forholdet var meget vigtigere for Island end for Danmark, fordi ”Danmark kan sagtens undvære Island, men intet fornuftigt Menneske kan for Alvor mene, at Island kan være en selvstændig Stat: Den Selvstændighed vil meget hurtig være forbi” (Atlanten, 1907-1910: 436). I realiteten var det ikke muligt at forklare Altingets beslutning på anden vis – tilføjede den konservative Rigsdagsmand og økonom Lauritz V. Birck – end, at den islandske befolkning var blevet vildført af ”en Overklasse af Akademikere og Politikere”, som forestillede sig, at øget selvstændighed for Island ville skabe vellønnede embeder til dem selv. Birck tilføjede, at det er dyrt at drive en stat, og omkostningerne ved en islandsk stat ville i sidste ende hvile på skatteborgerne, og især islandske bønder. Så han opfordrede sine landsmænd til at gøre alt, hvad der stod i deres magt, for at beskytte den brede islandske befolkning fra de ødelæggelser, som den islandske elites magtbrynde ville påføre befolkningen. ”Der er blevet sagt,” sagde han, ”at en Folkeafstemning nu sikkert vilde give Majoritet for Adskillelsen, men saa bør alle de, der mener, at Adskillelse vil betyde Islands Ødelæggelse, søge at gøre dette klart i saa vide Kredse paa Island som muligt” (Atlanten, 1907-1910: 441-442).

På trods af alle ledende kræfters advarsler i København, så forfulgte islændingene ufortrødent øget selvstændighed og til slut fuld adskillelse fra Danmark. Op til forhandlingerne i foråret 1908 var den holdning, at intet mindre end fuld suverænitet var tilfredstillende for Island, blevet stadigt mere udbredt i Island. Ifølge islandske nationalsindede så var fuld suverænitet ikke vejen til økonomisk ruin, men derimod den nødvendige forudsætning for ethvert økonomisk og kulturelt fremskridt i Island. Til slut opnåede islændingene disse mål ad to omgange. Det første skridt var vedtagelsen af Dansk-islandsk forbundslov i 1918 i Rigsdagen og ved folkeafstemning i Island. Her blev Island anerkendt som suverænt kongerige i personalunion med Danmark (Bjarnason, 2018). Det andet skridt var udråbelsen af Republikken Island den 17. juni 1944 og fuld adskillelse fra Danmark. Denne politiske proces nød fuldstændig opbakning i Island og var drevet frem af erkendelsen af, at Island var en separat nation og dermed havde ret og pligt til at kræve frihed fra det, som nogle islændinge kaldte dansk undertrykkelse.

Denne artikel præsenterer og analyserer baggrunden for den politiske konflikt om Islands stilling i Det danske Rige i begyndelsen af det 20. århundrede. Islændingenes krav virkede urealistiske, men det er spørgsmålet, om de havde

noget alternativ i betragtning af udviklingen af den danske stat og dansk nationsopfattelse i anden halvdel af det 19. århundrede. I dag står det klart, at der dengang ingen reel interesse var for at styrke forholdet mellem de to lande, hverken i Danmark eller i Island.

Amagers Løsrivelse

Midt i december 1906 trykte *Politiken* en artikel med indledning af Georg Brandes. Han skrev: "Den følgende besynderlige men lærelige Skrivelse er bleven mig tilsendt fra Amager med Anmodning om Offentliggørelse". I artiklen ("Amagers Løsrivelse") og i en anden artikel også trykt i *Politiken* et par dage senere ("Amagers Flag") gør den tilsyneladende skribent, Jens Piter Jespersen, tykt grin med islændingenes selvstændighedskrav og især deres krav om eget flag (Brandes, 1906a, 1906b). Anledningen til artiklerne var et interview i *Politiken* med den islandske digter og uafhængighedspolitiker Einar Benediktsson, som blandt andet havde lagt vægt på, at islændingene fik eget flag "som et Symbol paa, at vi er en særegen Nationalitet" (14. december 1906: 5). Brandes, som naturligvis var skribenten bag, fandt dette krav absurd (Knudsen, 1998: 376). Amager kunne lige så godt kræve eget flag, og så ville "en lysende Gulerød paa en spinatgrøn Fanedug" være et værdigt symbol på øen, hvis den ikke opnåede fuld selvstændighed fra Danmark. "Hvis Islands nutid tilraader dem Maadehold," skrev han hadsk, "saa mindes de med Stolthed Islands Fortid. Dersom Islands Folketal er beskedent og egnet til at indprente Beskedenhed, saa mindes de blot Islands Omfang, og Hjertet svulmer i deres Bryst og Ordene svulmer paa deres Læber." Amager stod foran Island på alle moderne områder, for, som han påpegede, har "maaske ikke Kristianshavn ti Gange flere Indbyggere end Reykjavik? Naar Kongen drager til Reykjavik, maa dør bygges en Art Skur til Husly for ham; ellers var der ikke Plads. Paa Kristianshavn er der rundeligt Plads til Kongen og hele Hoffet ... Fuldt Selvstyre maa Amager selvfølgelig kræve" (Brandes, 1906a).

Som forventet så tog islændingene denne latterliggørelse ilde op og anklagede den berømte intellektuelle Brandes for stordansk arrongance (Þjóðólfur, 24. januar 1907: 14). Brandes nedladende tone i artiklen sved måske endnu mere hos islændingene, fordi han indtil da havde været anset i Island for sin støtte til Island og ikke mindst for sin kritik af Danmark for manglende interesse for bilandet i nord. "Regeringen giver desværre endnu den Dag idag tit ikke engang Svar paa Øens billigste Krav og Ønsker", udtalte Brandes i en tale i Studenter-samfundet i efteråret 1900 til et sammenkomst efter samfundets besøg i Island samme sommer. "Vi véd det nu," fortsatte han, "at Islands Kultur er vort Adelsbrev blandt Europas Folk", og derfor havde danskerne pligt til at gøre deres

yderste for at forbedre deres landsmænds kår dér (Brandes, 1902: 293; *Politiken*, 29. oktober 1900: 2). Selvom Brandes opfordrede sine landsmænd til at vise islændingene forståelse i begyndelsen af århundredet og opfordrede staten til at støtte bilandets økonomiske udvikling, så ændrede Brandes opfattelse, da islændingenes selvstændighedskrav øgedes få år senere. Brandes forklarede sine artikler i *Politiken* til sin ven, den islandske nationaldigter og forfatter af Islands nationalsang, Matthías Jochumsson, med følgende ord: ”Vi to gamle og erfarne Mænd, maa kunne blive enige om at det er Vanvid for Befolkning paa 70,000 Mennesker at ville være en Stat for sig ... De har ingen Handel, ingen Industri, ingen Hær, ingen Flaade, de er tilsammen saa mange som en lille By af femte Rang i England eller Tyskland; de har intet andet end en berømt Fortid ...” (Bull og Landquist, 1940: 412-414).

Dette var kernen i argumentationen fra de danskere, som modsatte sig islændingenes selvstændighedstale i begyndelsen af sidste århundrede. De fremførte, at det islandske folk simpelthen var for lille og fattigt til at klare sig selv. Derfor ville islændingene hurtigt falde under et andet større folk, hvis forbindelsen til Danmark blev brudt. Sådanne meninger var ikke grebet ud af den blå luft, eftersom islændingene kun talte omkring 80.000 omkring 1905, og deres bruttonationalprodukt per person var det halve af det danske. Hovedstaden Reykjavík var også en undseelig landsby ved det 20. århundredes start med lige netop 7.000 indbyggere (Jónsson og Magnússon, 1997: 60, 66-67; Jónsson, 1999: 386). Islændingene var naturligvis selv klar over landets tilbagestående stilling. Selv de mest fremtrædende selvstændighedspolitiske ledere i århundredets begyndelse omtalte jævnlige landets manglende samfundsmæssige udvikling. Björn Jónsson, redaktør for ugetidsskriftet *Ísafold* og senere Islands minister for Selvstændighedspartiet, skrev om landets ringe økonomiske udvikling i sin nytårsartikel i tidsskriftet den 2. januar 1901, og her lagde han ikke fingrene imellem:

Vi anskaffede os aldrig det 19. århundredes maskiner. Vi havde intet med dem at gøre, selvom vi havde haft dem. Alle videnskabens enorme bidrag til menneskers arbejdsliv det forgangne århundrede er gået os forbi. Efter det 19. århundrede, produktionsårhundredet, det store velstandsårhundrede, så ved vi knap nok mere end for 100 år siden om, hvordan vi skal tilegne os de rigdomme, som er overalt omkring os. ... Det store spørgsmål for vores folk er nu: at vi ikke behandler det 20. århundrede som det 19. århundrede, og at vi ikke går glip af det 20. århundredes kultur, som vi i høj grad gik glip af det 19. århundredes kultur (Jónsson, 1901).

Derfor var det ikke overraskende, at mange mente, at islændingene havde vigtigere ting at tænke på end at kræve selvstændighed. Det var klart for de fleste, at landet var i dårlig stand til at drive eget statsapparat, og derfor erklærede selv de mest overbeviste selvstændighedsorienterede længe højtideligt i interviews i danske aviser, at de overhovedet ikke stilede efter adskillelse fra Danmark. I førnævnte interview i *Politiken* fremhævede Einar Benediktsson særligt at ”Enhver Tale om Islands Løsrivelse fra Danmark er Ord ud i Luften, som der intet Hensyn bør tages til.” Men journalisten påpegede, at Benediktsson netop var en af de fremmeste såkaldte Landeværnsmænd (*Landvarnarmenn*), som opfattedes som de mest overbeviste selvstændighedssindede i første årti af det 20. århundrede. ”Landeværnspartiet ønsker netop at bevare Forbindelsen med Danmark”, understregede Benediktsson videre i interviewet (*Politiken*, 14. december 1906: 5). Problemet var derimod, at den politiske debat både i Danmark og i Island stod i vejen for, at de to landes forbindelse kunne udvikle sig på naturlig vis og på længere sigt. Begge landes politiske liv var domineret af nationalromantik i det 19. århundrede, som udgjorde – og fortsat udgør – rammen for begge folks selvopfattelse. Ifølge dette tankesæt bør begreberne ”folk” og ”stat” være sammenfaldende (jf. Gellner, 1983: 1) i en nationalstat. Derfor opfattedes det som naturligt, at hvert folk var selvbestemmende. Denne udvikling var i Danmark præget af striden med tysk national identitet i hertugdømmerne om Danmarks forhold til naboerne i syd. Islændingenes ønsker om suverænitet og flag var derfor ikke galskab fra øens elite i nord, men derimod ganske almindelige – og reelt den eneste mulige islandske reaktion på udviklingen af den danske stat i det 19. og ind i det 20. århundrede.

”... et Folk, som en organisk Enhed og levende Personlighed”

I begyndelsen af 1800-tallet var Danmark det, som kan kaldes et sammensat kongerige (*composite* eller *conglomerate monarchy*; Elliott, 1992; Gustafsson, 1998), regeret af en enevoldskonge i København. Den danske konges lande var meget udstrakte på den tid, de dækkede halvdelen af Den skandinaviske Halvø, øer og øgrupper i Nordatlanten, Hertugdømmerne Slesvig-Holsten samt kolonier i Afrika, Asien og Karibien (Bregnsbo og Jensen, 2004). Kongerigets indretning havde ændret sig meget over tid og især med enevoldshyldningen af Fredrik III i 1660 og Kongeloven fem år senere (Olden-Jørgensen, 2010). Oprindeligt var riget organiseret som det, der kaldes ”forbund mellem ligestillede” (*“aeque principaliter”*), hvormed menes, at hver rigsdel fulgte egen lov og skik. Et sådant rige forenedes kun i kongens person, som herskede separat over hver rigsdel (Elliott, 1992; Frost, 2015: 405-423; Ardito, 2015: 110-111). Indførelse af enevælden førte derimod til øget og klarere centralisering i det danske rige

inden for rammerne af en stat, som har lighedstræk med, hvad den britiske historiker John Elliott har beskrevet som *assessory union*. Her følger hele riget samme lov og styreform, selvom indbyggerne ikke nødvendigvis opfatter sig som et fællesskab (1992: 52-54). Dette mål blev aldrig fuldt opnået i det dansk-norske rige, fordi det aldrig lykkedes centralmagten at forene lovgivning i én fælles lovbog eller at fjerne lokale privilegier, ikke mindst i Hertugdømmerne under den danske konge (Feldbæk, 2000). Arven efter enevoldsstaten var, at den danske centralmagt opfattede Riget som en ”centraliseret enhedsstat”, som skulle regeres fra København efter fælles regler (Østergaard, 2017).

Det danske rige undergik hurtige og omfangsrige forandringer i løbet af det halve århundrede fra tabet af Norge i 1814 til tabet af Hertugdømmerne i 1864. Derefter var Det danske rige kun en skygge af sig selv, og dets selvopfattelse ændrede sig, som illustreret af Lars Løkke Rasmussens beskrivelse af Danmark i dag som ”et lille land i en stor verden” (Rasmussen, 2015; Glenthøj, 2014: 495-498). Ønsket om nye landvindinger og kolonier var endegyldigt forbi, hvilket ses tydeligt af, at Danmark ikke deltog i kapløbet om kolonier sidst i 1800-tallet. Tværtimod blev alle andre kolonier end Grønland solgt mellem 1845 og 1917 (Bregnsbo, 2017a, 2017b). Statsmagtens natur ændrede sig fundamentalt i denne periode med underskrivelse af Grundloven den 5. juni 1849 på Christiansborg. Fredrik VII talte til den grundlovgivende forsamling og takkede for veludført arbejde, som havde vist ”det Samdrægtigheds Baand, som her saa lykkelig forener Konge og Folk” (Beretning, 1849: 3905-3906). Ifølge grundloven delte konge og folk nu suveræniteten, idet den udøvende magt var hos kongen, og den lovgivende magt var hos kongen og Rigsdagen sammen. Den grundlovgivende forsamling havde kæmpet med – og aldrig fundet svar på – spørgsmålet om, hvem ”folket” var, som kongen følte sig så knyttet til og delte suveræniteten med. Det havde størst betydning i Slesvig-Holsten, hvor den tysktalende befolkning var i åbent oprør under hele den grundlovgivende forsamling. Grundlovgiverne var derfor nødsaget til at udskyde enhver definition af Grundlovens geografiske udbredelse, indtil der igen var fred i Hertugdømmerne (Beretning 1848-1849: 1, 1477-1481, 1533-1554, 2729-2740).

Alle disse omvæltninger satte Island i en meget speciel situation over for Rigets øvrige dele. Formelt er det overvejende sandsynligt, at de danske beslutningstagere mente, at juni-grundloven skulle gælde i uændret form i Island, og at islændingene dermed var fulde medlemmer af den danske suverænitet (jf. Larsen, 1855). I følge flertallet af grundlovgiverne så fjernede forfatningens titel, ”Danmarks Riges Grundlov”, enhver tvivl om dette. Efter deres opfattelse henviste begrebet ”Danmarks Rige” til ”det egentlige eller saakaldte Kongerige Danmark, det saakaldte Hertugdømme Slesvig, Island og Færøerne” (Beret-

ning, 1848-1849: 1). De fem islandske medlemmer af den grundlovgivende forsamling var alle kongevalgte, og deres politik var at holde sig mest muligt i baggrunden i diskussionerne, så Islands stilling ikke blev diskuteret. Fordi der ikke havde været tid til at vælge islandske repræsentanter, havde kongen lovet kort før åbningen af den grundlovgivende forsamling i oktober 1848, at så ville grundloven ikke gælde for Island ”förend efter at Islænderne i en egen Forsamling i Landet derover ere hörte”, som det fremgår af kongens erklæring fra den 23. september 1848 (Sigurðsson og Stephensen, 1868: 183-185; Steining, 1953). Denne betingelse blev opfyldt med den såkaldte nationalforsamling (*þjóðfundur*), som trådte sammen i Reykjavík sommeren 1851. Der fremlagde den danske regering forslag til lov om de to landes forbindelse, hvor Danmarks Riges Grundlov gjaldt i Island, men med forskellige tilpasninger således, at den lovgivende magt i islandske særanliggender lå hos Altinget og kongen uden Rigsdagens indblanding (Kristjánsson, 1993). Den danske regerings hovedbudskab var, at Island var en uadskillelig del af Riget, ligegyldigt hvordan spørgsmålet om Hertugdømmerne blev løst. Flertallet af medlemmerne af nationalforsamlingen ledet af den islandske selvstændighedskamps fremmeste tænkere, sprogforskeren Jón Sigurðsson, afviste fuldstændigt denne tilgang på det grundlag, at den aldrig kunne ”tilfredsstille de særlige behov for vores land, som er så anderledes og fjernt fra andre dele af Det danske rige og anderledes på alle områder, folk, sprog, historie, lov, skik og kultur.” Dette flertal anså, at Island ”ikke bare burde have *ligestilling med andre hovedrigsdele i Det danske Rige* i enhver forfatning, som måtte blive indført i hele kongeriget ved enevældens ophør, men burde have en separat forfatning” (*Tíðindi frá þjóðfundu*, 1851: 501).

Kernen i det islandske forslag de kommende år var, at Riget blev ændret til en slags forbundsstat, hvor Altinget havde den lovgivende magt i islandske særanliggender, en regering med tre ministre sad i Reykjavík, og der blev grundlagt en islandsk overret som højeste retstrin i Island for de fleste islandske anliggender. Forbindelsen til forbundsstaten ville så sikres ved, at Island valgte repræsentanter til Rigsdagen i København, hvor de deltog i debatter om forbundsstatens fælles anliggender. ”Island bliver derefter ingen Stat,” skrev Jón Sigurðsson få år senere om disse forslag, ”kun en særegen Statsdeel med en paa en frisindet Maade ordnet provindsiel Selvstændighed, og saaledes maa en varig Forbindelse mellem Danmark og Island være indrettet” (Sigurðsson, 1855: 95-99). Kongen svarede islændingene med en grundig udredning i 1855, forfattet af stats- og indenrigsminister P.G. Bang. Her blev det påpeget, at eftersom Island behøvede betydelig finansiel støtte fra statskassen, så var der lidet grundlag for at udvide landets selvstyre. Island rådede heller ikke over den nødvendige viden til at besætte en domstol på det niveau, som blev foreslået, fordi der ikke

var tilstrækkeligt mange ”dygtige, juridisk dannede Sagførere” i Island. Endelig så ministeren ingen anledning til, at islændingene sendte repræsentanter til Rigsdagen, eftersom ”Landet hverken bidrager eller for Tiden kan bidrage Noget, enten til Afholdelsen af hele Monarchiets udgifter eller til dets Forsvar” (Sigurðsson, 1871: 39-52). Island var derfor reelt under dansk enevælde i mere end to årtier efter enevældens afskaffelse i Danmark, indtil Rigsdagen vedtog lov om ”Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget” i 1871 (altid benævnt ”Stöðulögin”, Stillingsloven, i Island). Tre år efter overdrog Christian IX islændingene ”af fri Magtfuldkommenhed”, ifølge ham, ”Forfatningslov for Islands særlige Anliggender” (Stephensen og Halldórsson, 1889: 745-757; 768-770). Dermed blev de islandske krav til dels imødekommet, eftersom Altinget fik budget- og lovgivende magt i sine særanliggender med den begrænsning, at kongen havde absolut vetoret over for Altingets love, hvilket han brugte i udstrakt grad. Samtidig blev statskassens bidrag til den islandske Landskasse fastlagt, som udgjorde en tredjedel af Landskassens forventede indtægter for den første finanslov vedtaget af Altinget sommeren 1875 (Alþingistíðindi (fyrrí partur [første del]) 1875: 120-122).

Selvom Islands stilling i Riget blev klarere med disse to love, så var der stadig uklarheder i forholdet mellem de to lande. I Stillingslovens første paragraf står, at ”Island er en uadskillelig Del af den danske Stat med særlige Landsrettigheder.” Paragraf to fremhævede derimod, at så længe Island ikke var repræsenteret i Rigsdagen, så var der heller ikke noget krav om islandsk bidrag ”til Rigets almindelige Fornödenheder” (Stephensen og Halldórsson, 1889: 4). Island var dermed en uadskillelig del af et rige, som det hverken havde direkte deltagelse i eller bidrog til. Denne ambivalens afspejlede problemerne ved at inkludere Island i den nye forfatningsbaserede danske stat, som den udviklede sig i løbet af anden halvdel af 1800-tallet. Efter det bitre nederlag i 1864 var der ringe interesse i Danmark for at organisere staten som en form for forbundsstat, ikke mindst for rigsdele som ikke kunne dække egne offentlige udgifter eller bidrog til at dække statens fælles udgifter. Samtidig var der ingen interesse i Danmark for at gøre islændingene til danskere, hvilket ville være i modstrid med den dominerende etnisk baserede opfattelse af danskhed, som var blevet dominerende i Danmark midt i 1800-tallet. Island var dermed dømt til at være i en form for limbo, både inden for og uden for det danske rige.

Idéen om det etnisk danske folk, som opstod i nationalromantikken i begyndelsen af 1800-tallet, blev skærpet i konflikter om afgrænsning mellem det senere tyske kejserrige og Danmark. Den danske historiker C.F. Allens bog *Om Sprog og Folke-Eiendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland*, udgivet i 1848, er et godt eksempel på denne ideologi. ”Det er først i den nyeste

Tid," begynder Allen sin bog "at Bevidstheden ret er bleven vakt om Betydningen af det Eiendommelige og Særegne, sem findes hos ethvert virkeligt Folk." Ifølge Allen så var egentlige folks særtræk, som var ved at vågne på denne tid, dels skabt af Skaberen selv i begyndelsen, dels resultatet af lange historiske udviklingsforløb påvirket af folkets naturmæssige omgivelser og historiske begebenheder. Nationale kendetegn åbenbares ifølge ham "i alle de forskjellige Maader, hvorpaa Folkelivet ytrer sig: i Sæder og Skikke, huuslige Liv, Love og offentlige Indretninger, Litteratur og Sprog, og stærkest i det sidste, som det nærmeste og meest umiddelbare Udtryk af Folkeanden." Disse særtræk gav hvert folk sin karakter og adskilte det fra andre folk. Nationalitet og politisk frihed var nært beslægtede, fortsatte Allen, fordi "naar Borgeren lærer at betragte sig ikke længere som et villieløst Redskab i Statsmaskinen, men som et selvstændigt virkende Medlem af Statssamfundet: da vil hans Folks Sprog, dets nationale Egenheder og de af dets historiske Udvikling udspringende særegne Forhold og Indretninger blive ham vigtige og dyrbare" (Allen, 1848: 1-2). Det organiske folk, som taler samme sprog og har samme skikke, var ifølge Allen den naturlige ramme for staten og det eneste, som kunne fungere som et demokratisk fællesskab.

Dette var alt sammen velkendte idéer i det revolutionære 1800-tals Europa, men i dansk sammenhæng blev det fremstillet som modspil til tysk nationalisme i Slesvig og resten af Tyskland. I ånden af Ejderpolitikken opfattede Allen Slesvig som dansk af natur, og de tysktalendes oprør var ikke et reelt nationalt oprør, men tysk overgreb (Allen, 1848: 10; Allen, 1858: 752-760). Først var målet at holde fast på Slesvig, hvilket mislykkedes. Derefter at fortætte det danske folk i en stat; hvad udad tabes, det må indad vindes, som slagordet lød. Ifølge politikeren Orla Lehmann var udviklingen fra multinational stat til nationalstat både positiv og naturlig, eftersom en stat først og fremmest skulle være "den ydre Form, hvori og hvorigjennem et Folk, som en organisk Enhed og levende Personlighed, skal udfolde sit Livs Indhold". Lehmann udtalte, at han aldrig havde troet på:

at de i det dansk-tydske Monarki forenede tvende Nationaliteter, der tilhøre tvende forskjellige, i Tankegang og Hjertelag, i Fortidsminder og Fremtidshaab adskildte, Folkefamiljer, kunde betragtes som udgjørende eet Folk. De kunde synes saa, saalænge man ved et Folk kun tænkte sig en Samling af den samme Fyrstes Undersaatter; men i samme Grad, som Fyrsteretten veg for Folkefriheden, og som den nationale Bevægelse, som er vor Tidsalders stærkeste Magt, kom i Strid med den gamle traktatmæssige Retsorden, maatte det stedse blive klarere, at dette Monarki hvilede paa en usikker Grund (Lehmann, 1874: 125).

Ifølge Lehmann burde målet derfor ikke være at genvinde hele Slesvig, hvorvidt det nogensinde havde været helt dansk eller ej, blot at genforene Nord-Slesvigs dansktalende indbyggere med ”det egentlige Danmark”, men målet burde på længere sigt være ”det danske Riges Oprensning og Befæstelse” (Lehmann, 1874: 135-137). Dette lykkedes efter første verdenskrig, hvor den dansk-tyske grænse blev trukket efter sprog, og drømmen om den danske nationalstat endelig var nået.

I løbet af denne udvikling af det danske rige fra en multinational stat til en nationalstat blev der ikke gjort noget forsøg på at åbne det danske nationale identitetsbegreb således, at det kunne rumme andre borgere, som fortsat var del af kongeriget. Der er ingen tvivl om, at for danske politiske ledere var islændingene et separat folk, som talte sit eget sprog, som var et anerkendt ”kultursprog” med en lang litterær tradition. Dette gav Island en særstilling i danske nationalsindedes forestillingsverden som en form for opbevaringssted for norrøn – inklusiv dansk – kultur, og sproget ansås for oprindelsesproget til de øvrige nordiske sprog. ”Lad os ... ikke glemme,” sagde således Rigsdagsmanden C.C.V. Nyholm i debat om Islands stilling i Riget efteråret 1868,

i hvor stor en Gjæld ikke blot vi, ikke blot Norden, men overhovedet hele den civiliserede Verden staaer til Island, det Island, som har bevaret vort gamle Tungemaal i den meest uforandrede Skikkelse og derigjennem bevaret vore gamle Sagn og Sagaer, der deels i deres oprindelige Skikkelse, deels ved Bearbejdelser i vore Dage have bidraget saa mægtigt til at styrke vor Selvbevidsthed og fremme vor Nationalitetsfølelse (Rigsdagstidende, 1868-1869: 548).

Dette komplicerede uundgåeligt politiske ledes forsøg på at definere den nordlige øs forhold til ”den egentlige Danmark”, eller det land hvor det danske folk boede. Håbet lader til at have været, at islændingene efterhånden ville acceptere at være del af det danske rige, eftersom der ikke var noget bedre alternativ. Men på længere sigt var det en illusion, eftersom islændingene havde præcist samme syn på nationalstat som danskerne. Hvis det islandske folk ville leve som ”en organisk Enhed og levende Personlighed”, så måtte det få sin egen stat til at ”udfolde sit Livs Indhold”.

”... alle folk adskilles og renses

”Nationalism and national thought proliferate internationally,” skriver den hollandske forsker Joep Leerssen, ”spreading and ramifying across the European map; movements and debates in one country may spawn copycat movements and spin-off debates elsewhere” (2006: 19). Leerssen sammenligner 1800-tals

nationalromantik med udbredelse af virus (*viral nationalism*), som bredte sig hurtigt ud over Europa med tekster og intellektuelles personlige forbindelser (Leerssen, 2011). Det er derfor ikke overraskende, at islandske studenter i København fik den nationalromantiske "virus", eftersom de fulgte nøje med i hovedstadens åndsliv. Jurastudenten Gísli Brynjúlfssons dagbog fra revolutionsåret 1848 giver os et interessant indblik i denne students verdensbillede. Gísli skriver om aktuelle emner og blandt andet oprøret i Hertugdømmerne. Hans sympati var tydeligt hos oprørerne, eftersom han forudså, at Tyskland efter 20 år ville være "et af verdens mægtigste lande", mens han anså danskerne for at være det mest "fattige, ringe og sølle folk i verden" (1952: 135, 176). I april skriver Gísli med velvilje om nyheden om, at Zaren har givet polakkerne frihed, "og så løsnes også Böhmen, og alle folk adskilles og renses, og sådan skal det være, alle venner, men hver for sig og uafhængige af andre ... Nu er det godt for Island, det vil af sig selv falde fra Danmark" (Brynjúlfsson, 1952: 146-147). Idéen om et selvstændigt Island opstod derfor tidligt.

Selvom flere islændinge end Gísli måske har drømt om suverænitet på det tidspunkt, så var selvstændighed ikke et åbent krav fra islandsk side før meget senere. Nationalhelten Jón Sigurðsson nævner således aldrig fuld adskillelse mellem Danmark og Island i sine skrifter eller breve, end ikke som mål på langt sigt. Jóns kamp handlede om to mål, at undgå Islands indlemmelse i den nye danske nationalstat og at kæmpe for samfundsmæssige og kulturelle fremskridt i Island. "Jeg har grund til at tro," skrev Jón i 1865 til den tyske juraprofessor Konrad Maurer, "at vores selvbestemmelse haster ikke, nærmere må vi vandre 40 år i retsløshedens ørken ... Hvis der var noget ved os, så havde tilstrækkelig frihed til at træde frem og tilstrækkelig velstand til at beskatte selv, som hverken ville vedkomme Danmark eller regeringen" (Minningarrit, 1911: 392-393; Hálfðanarson, 2001: 93-94).

Sandheden var simpelthen, at på det tidspunkt havde islændingene ikke tiltro til at kunne drive eget statsapparat uden dansk finansiel bistand, og så længe var det formålsløst at tale om selvstændighed eller suverænitet. Dette betyder ikke, at Jón opfattede båndet til Danmark som evigt. Han argumenterede fra begyndelsen for, at det langt lykkeligste for ethvert folk er at styre sig selv, og det gjaldt for Island som for andre folk. Forvaltningen af Island "har længe været mere dansk end islandsk," skrev han i sin første politiske artikel fra 1841, "det vil sige mere unaturlig end naturlig." Når et folk hersker over et andet og forskelligt folk, som i realiteten mellem Danmark og Island,

så må det undergivne folk enten efterligne det andet mest muligt, det vil sige fornægte sin egen natur, eller det må tage sin manddom på sig og forfølge sin

ret, så det kan opnå den beslutning, som Gud har tiltænkt det, for ethvert folk har sin beslutning som enhver mand, og det er intet folks tiltænkt at undgå sin vilje (Sigurðsson, 1841: 94-95).

Ifølge dette var folket en primordial gruppe, som dannede en metaforisk person. Således måtte folket søge sin "frihed" og finde "sig selv" i en selvstændig stat. Det var det forjættede land, som islændingene søgte i deres retsløse ørkenvandring, som Moses havde ført israelitterne til ifølge Det gamle testamente. Islændingenes vandring tog mere end 40 år, for det kan siges, at den indledtes, da nationalforsamlingen i Reykjavík i 1851 afviste det danske tilbud om indlemmelse i den danske nationalstat, og den sluttede først med udråbelsen af republikken næsten et århundrede senere i 1944. Det vigtigste skridt på den vej var uden tvivl etableringen af en suveræn islandsk stat med 1918-Forbundsloven med selvbestemmelse i de fleste anliggender. Det var ingen tilfældighed, at dette skridt blev taget på netop dette tidspunkt, fordi første verdenskrig havde endeligt overbevist et flertal af islændinge om, at de kunne tage sig af egne forhold og i høj grad uden dansk bistand. To ting var tydelige. For det første var den danske stats finansielle bidrag til Island efterhånden blevet helt marginale ved verdenskrigens afslutning, så det var et lille offer for islændingene at fravælge den. Ifølge Stillingslovens paragraf 5 havde den danske statskasse årligt støttet Island med 60.000 kr. og et ekstrabidrag på 40.000 kr., som faldt gradvist frem til endeligt bortfald efter 30 år. I begyndelsen gjorde dette tilskud en stor forskel for Island, men hurtigt faldt dets betydning, både fordi tilskuddet faldt absolut, og fordi Landskassens andre indtægter voksede betydeligt.

Table 1: Støtte til Islands Landskasse fra Statskassen (bloktilskud), 1875–1919

Finansår	Landskassens indtægter ifølge finanslov	Deraf bloktilskud (for to år)	Pct.
1876 og 1877	579.593	196.024	33,8
1886 og 1887	892.400	175.000	19,6
1896 og 1897	1.210.800	135.000	11,1
1906 og 1907	2.040.409	120.000	5,9
1914 og 1915	3.706.470	120.000	3,2
1918 og 1919	4.763.750	120.000	2,5

Note: På dette tidspunkt mødtes Altinget kun hvert andet år, og derfor blev finansloven vedtaget for to år ad gangen. Derfor var der indregnet bloktilskud for finanslovene 1918 og 1919 vedtaget i 1917.

Kilde: Alþingistiðindi 1875, fyrri partur: 120-121; 1885, Þingskjöl: 441-442; 1895, Þingskjöl, 538-539; 1905, Þingskjöl, 1328-1329; 1913, Þingskjöl: 1741-1742; 1917, Þingskjöl: 1551-1552.

For det andet blev islændingene overbevist af deres erfaring under første verdenskrig om, at Danmark kun ydede meget begrænset beskyttelse, når der udbrød krig i Nordatlanten. I stormagtskrig betød småstaten Danmark lidt, ikke mindst når Storbritannien herskede over havet. Island var ikke formelt besat under første verdenskrig, men ved krigens udbrud sendte Foreign Office en særlig konsul til Reykjavík, som blev til krigens afslutning. Den britiske konsul var en af Islands mægtigste mænd og styrede Islands samhandel med omverdenen, uden at danske myndigheder kunne gøre noget derved. Under første verdenskrig forhandlede briterne direkte med Island om landenes samhandel uden nogen involvering af det danske udenrigsministerium, hvilket i høj grad fremmede islændingenes tro på selvstændighed og på evnen til at drive egen udenrigspolitik (Jensdóttir, 1980; Jónsson, 2017: 144).

Forhandlingerne om en ny dansk-islandsk forbundslov begyndte i Reykjavík i begyndelsen af juli 1918 (Sundbøl, 1978). På første forhandlingsmøde mellem den danske delegation og Altingets repræsentanter fremlagde de islandske repræsentanter et udkast for Altinget og det islandske folks ønsker for grundlaget for det fremtidige forhold til Danmark:

Det islandske Folk er af alle germanske Folkeslag det eneste, som har bevaret det gamle Sprog, der benyttedes over hele Norden for 900-1000 Aar siden, i saa uforandret Form, at enhver Islænding endnu forstaar og kan have fuldt Udbytte af de litterære Skatte tilhørende vor og andre nordiske Folks gamle Kultur. Tillige med Sproget er en særlig Nationalitet, særlige Sæder og en særlig Kultur blevet bevaret. Sammen med Sproget har tillige Bevidstheden om Landets Særstilling overfor vore Frændefolk stedse været levende hos Folket. De anførte Forhold, særskilt Sprog og særskilt Kultur, begrunde ifølge vor Anskuelse en historisk og naturlig Ret for os til fuldkommen Selvstændighed (Aktstykker, 1918: 23).

Det var vanskeligt for den danske forhandlingsdelegation at modsige dette, eftersom det præcist afspejlede de samme idéer, som havde domineret dansk politik i årtier. Argumentationen gik ud på, at islændingene var et folk med eget sprog og litteratur, som var en vigtig del af europæisk "civilisation". Islændingene var bevidste om deres stilling, og på det grundlag havde de en naturlig ret til selvbestemmelse. Den danske delegaion accepterede denne argumentation, hvilket afspejles i, at Forbundslovens første paragraf understreger, at "Danmark og Island er frie og suveræne Stater, forbundne ved fælles Konge" (Aktstykker, 1918: 64). Dermed var Island sidestillet med Danmark som suverænt kongerige, som først og fremmest var forbundet med Danmark gennem en fælles konge,

som bar to kroner og ikke én. Alle partier i Rigsdagen pånær Det konservative Folkeparti godtog dette nye forhold og dermed statsminister Carl Theodor Zahles ord:

... det aldrig kunde være af Interesse for en lille Nation som den danske at forsøge paa at underkue en anden endnu mindre. Vi maa paa det bestemteste holde paa enhver Nations Ret til at leve sit eget selvstændige og uafhængige Liv. Da Islændingene nu mener, at de har tilstrækkelig Styrke baade ved deres voksende Folkesamfunds Størrelse, deres økonomiske Stilling, deres politiske Udvikling og deres Kulturs Højde til at leve deres eget nationale Liv, tilkommer det ogsaa kun dem selv og ikke os eller nogen anden at afgøre, hvorvidt de deri har Ret. Det vilde være et Overgreb, hvis vi ud fra den historiske dansk-islandske Statsforbindelse, hvis Karakter allerede længe har været præget af Uklarhed, vilde paatvinge Islændingene et statsretsligt Formynderskab, som de ikke mener at trænge til (Rigsdagstidende, 1918-1919: 1524-1525).

Dermed var det op til islændingene selv og ikke Danmark at beslutte, hvorvidt de tiltroede sig selv at overtage egne anliggender. Hvis islændingene tiltroede sig selv at drive egen stat uden økonomisk støtte fra Danmark, så havde Danmark ingen muligheder for at holde Island inden for det danske kongerige.

Eftersom Forbundsloven blev vedtaget med stort flertal af Rigsdagen, må man konkludere, at de fleste danskere var enige i dette argument. Der var dog kritik af dannelsen af Kongeriget Island, som fulgte tidligere tankegang. Ingeniør og erhvervsmand Aage Westenholz kritiserede loven voldsomt i en artikel i dagbladet *København* i august 1918. "Lad os dog forsøge at undgaa noget saa latterligt", skrev han om forslaget om, at Islandsk skulle "ophøjes til et Kongerige." Det ville være forkasteligt af Danmark at understøtte "Islændernes værste Svagheit, deres Storhedsvanvid". Som eksempel på islandsk storhedsvanvid nævnte han, at "det lille Folk ... aspirere til at optræde som fjerde Magt i Norden – til at nævnes sammen med Danmark, Norge og Sverige" – det ville være lige så idiotisk, som hvis Danmark foreslå fire-stormagtsklubben "Frankrige-England-Amerika-Danmark". Det eneste korrekte for Danmark ville simpelthen være at lade Island sejle sin egen sø, fordi "Skilsmisse, ikke Separation, er det ene rette hvor gensidigt Agtelse og Venskab til den Grad mangler" (Westenholz, 1918).

Konklusion

"Can Iceland afford to be without economic links with some larger and more prosperous state?", spørger den engelske historiker Alfred Cobban i et kapitel, hvor han skarpt kritiserer den påstand, at alle folk nødvendigvis må have egen

stat. Som svar på sit eget spørgsmål henviser han til Edmund Burkes ord, at hvis "we cry, like children, for the moon, like children, we must cry on" (Cobban, 1945: 73-74). Han henviser til, at folk som islændingene ikke har noget at gøre med at kræve selvbestemmelse, fordi de simpelthen ikke er over den tærskel, som skiller folk, som kan regere sig selv, som Eric Hobsbawm benævnte "the threshold principle" (1992: 31-32). Det er bemærkelsesværdigt, at Cobbans bog, *The Nation State and National Self-Determination*, udkom i 1945, året efter udråbelsen af Republikken Island. I anden udgave af bogen fra 1970 har forfatteren fjernet henvisningen til Island, men hans argument om det formålsløse for små folk at kræve selvbestemmelse var uændret (Cobban, 1970: 140).

Dette er et eksempel på det problem, som har fulgt idéen om folkenes selvbestemmelsesret, siden den opstod i 1800- og 1900-tallet. Argumenterne mod islændingenes ønske om at stifte egen stat var, at befolkningen var for lille og fattig til at understøtte egen selvstændighed, og dermed måtte islændingene affinde sig med den danske storebroders lederskab. Det var på mange måder overbevisende argumenter, som byggede på alment anerkendte tanker om betingelser for folkeslag at opnå, hvad den tyske økonom Friedrich List kaldte, "normalen Nationalität" (List, 1851: 182). Islandske politiske ledere accepterede længe disse tanker, og det var først forholdsvis sent, at islændingene stillede efter suveræniteten og fuld adskillelse fra Danmark. Problemet var, at selvom islændingene ikke havde meget at klage over i forbindelsen med Danmark, så var den forbindelse uudholdelig for dem. Årsagen var ikke mindst, at den danske stat var defineret som en dansk nationalstat senest fra 1864, og islændingene var altid gæster i denne nationalstat. Intet forsøg blev gjort i dansk politisk debat på at gentænke staten som en multinational stat og i endnu mindre grad på at gøre ét folk ud af alle dens indbyggere. Derfor måtte islændingene først kræve separation og siden fuld skilsmisse, selvom de havde et svagt udgangspunkt til at drive egen stat – de kunne simpelthen ikke blive i samlivet med broderfolket i syd.

Note

1. Artiklen er oversat fra islandsk til dansk af Rasmus Gjedssø Bertelsen.

Litteratur

- Aktstykker vedrørende Forhandlingerne i Reykjavík 1.-18. Juli 1918* (1918). København: J.H. Schultz.
- Allen, C. F. (1848). *Om Sprog og Folke-Eiendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland*. København: C. A. Reitzels Forlag.

- Allen, C. F. (1858). *Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland*, 2. vols. København: C. A. Reitzel.
- Alþingistiðindi* (1875-1917). Reykjavík: Alþingi.
- Ardito, Alissa M. (2015). *Machiavelli and the Modern State: The Prince, the Discourses on Livy, and the Extended Territorial Republic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Atlanten 1* (1904-1906).
- Atlanten 2* (1907-1910).
- Betænkning afgiven af Den dansk-islandske Kommission af 1907* (1908). København: J.H. Schultz.
- Beretning om Forhandlingene paa Rigsdagen* (1848-1849). København: Bianco Luno.
- Bjarnason, Gunnar (2012). *Upp með fánann!: baráttan um uppkastið 1908 og sjálfstæðisbarátta* Íslendinga. Reykjavík: Mál og menning.
- Bjarnason, Gunnar Þór (2018). *Hinir útvöldu. Sagan af því þegar Ísland varð sjálfstætt ríki árið 1918*. Reykjavík: Sögufélag.
- Brandes, Georg (1902). Tale for Island, pp. 292-294 i *Samlede Skrifter*, bind 12. København: Gyldendalske Boghandels Forlag.
- Brandes, Georg (1906a). Amagers Løsrivelse, *Politiken*, 16. december.
- Brandes, Georg (1906b). Amagers Flag, *Politiken*, 22. december.
- Bregnsbo, Michael (2017a). Kolonirige under afvikling, pp. 134-153 i Mikkel Venborg Pedersen (red.), *Danmark. En kolonimagt*. København: Gads forlag.
- Bregnsbo, Michael (2017b). Smástat med kolonier, pp. 156-197 i Mikkel Venborg Pedersen (red.), *Danmark. En kolonimagt*. København: Gads forlag.
- Bregnsbo, Michael og Kurt Villads Jensen (2004). *Det danske imperium. Storhed og fald*. København: Aschehoug.
- Brynjúlfsson, Gísli (1952). *Dagbók í Höfn*. Reykjavík: Heimskringla.
- Bull, Francis og John Landquist (red.) (1940). *Georg og Edv. Brandes Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd*, bind 3. København: Gyldendal.
- Cobban, Alfred (1945). *National Self-Determination*. Oxford: Oxford University Press.
- Cobban, Alfred (1970). *The Nation State and National Self-Determination*. New York: Thomas Y. Crowell.
- Elliott, John (1992). The cultural and political construction of Europe. *Past & Present* 137: 48-71.
- Feldbæk, Ole (2000). Vækst og reformer, pp. 227-340 i Leon Jespersen og E. Ladevig Petersen (red.), *Dansk forvaltning 1720-1814*, bind 1. København: Jurist- og økonomisforbundets forlag.
- Frost, Robert (2015). *The Oxford History of Poland-Lithuania*. Bind 1, *The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385-1569*. Oxford: Oxford University Press.
- Gellner, Ernest (1983). *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Glenthøj, Rasmus (2014). *1864: Sønner af de Slagne*. København: Gads Forlag.

- Gustafsson, Harald (1998). The conglomerate state: A reflection on state formation in early modern Europe. *Scandinavian Journal of History* 23 (3-4): 189-213.
- Hálfðanarson, Guðmundur (2001). *Íslenska þjóðríkið – upphaf og endimörk*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag og Reykjavíkúrákademían.
- Hálfðanarson, Guðmundur (2017). ”Ísland sé fyrir Íslendinga”. Þegar fullveldið hélt innreið í íslenska stjórnmalabaráttu, pp. 51-70 i Svala Ísfeld Ólafsdóttir (red.), *Fullveldi í 99 ár. Safn ritgerða til heiðurs dr. Davíð Þór Björgvinsyni sextugum*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Hobsbawm, Eric (1992). *Nations and Nationalism since 1870. Programme, Myth, Reality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensdóttir, Sólrún B. (1980). *Ísland á brezku valdsvæði 1914-1918*. Reykjavík: Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands.
- Jónsson, Björn (1901). Á aldamótum. *Ísafold*, 2. janúar: 2.
- Jónsson, Guðmundur (1999). *Hagvöxtur og iðnvæðing. Þjóðarframleiðsla á Íslandi 1870-1945*. Reykjavík: Þjóðhagsstofnun.
- Jónsson, Guðmundur (2015). Danskernes økonomiske aktiviteter i Island i det 20. århundrede, pp. 85-129 i Auður Hauksdóttir, Guðmundur Jónsson og Erik Skyum-Nielsen (red.), *Gullfoss. Mødet mellem dansk og islandsk kultur i 1900-tallet*. København: Vandkysten.
- Jónsson, Guðmundur (2017). Smáþjóð á heimsmarkaði. Tímabilið 1914-2010, pp. 111-439 i Sumarliði R. Ísleifsson (red.). *Líftaug landsins. Saga íslenskrar utanríkisverslunar 900-2000*, bind 2. Reykjavík: Skrudda.
- Jónsson, Guðmundur og Magnús S. Magnússon, red. (1997). *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland – Icelandic Historical Statistics*. Reykjavík: Hagstofa Íslands.
- Knudsen, Jørgen (1998). *Georg Brandes: magt og afmagt 1896-1914*, bind 1. København: Gyldendal.
- Kristjánsson, Aðalgeir (1993). *Endurreisn alþingis og þjóðfundurinn*. Reykjavík: Sögufélagið.
- Larsen, J.E. (1855). *Om Islands hidtilværende statsretlige Stilling. Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Fest i Anledning af Hand Majestet Kongens Fødselsdag den 6te October 1855*. København: Schultziske Officin.
- Leerssen, Joep (2006). *National Thought in Europe. A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leerssen, Joep (2011). Viral nationalism: Romantic intellectuals on the move in nineteenth-century Europe. *Nations and Nationalism* 17 (2): 257-271.
- Lehmann, Orla (1874). Om Personalunionen, pp. 121-137 i Carl Plough (red.), *Orla Lehmanns efterladte Skrifter*, 4. bind. København: Gyldendalske Boghandel.
- List, Friedrich (1851). *Das nationale System der politischen Oekonomie. Friedrich List's gesammelte Schriften* III. Stuttgart: J.G Cotta'scher Verlag.

- Minningarrit aldarafmælis Jóns Sigurðssonar* (1911). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Olden-Jørgensen, Sebastian (2010). Ind i enevælden, pp. 13-95 i Thomas Lyngby, Søren Mentz og Sebastian Olden-Jørgensen (red.), *Magt og pragt. Enevælde 1660-1848*. København: Gads Forlag.
- Rasmussen, Lars Løkke (2015). Statsminister Lars Løkke Rasmussens tale ved Folketingets åbning den 6. oktober 2015. København: Statsministeriet. www.stm.dk/_p_14250.html.
- Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Folketinget. Ordentlig Samling 1868-1869* (1868-1869). København: J.H. Schultz.
- Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Folketinget. 71de ordentlige Samling 1918-19* (1918-1919). København: J.H. Schultz.
- Sigurðsson, Jón (1841). Um alþing á Íslandi. *Ný félagsrit* 1 (1): 59-134.
- Sigurðsson, Jón (1855). *Om Islands statsretlige Forhold. Nogle Bemærkninger i Anledning af Etatsraad, Professor J. E. Larsens Skrift "Om Islands hidtilværende statsretlige Stilling"*. København: Gyldendalske Boghandling.
- Sigurðsson, Jón (red.) (1871). *Lovsamling for Island*, 16. bind København: Andr. Fred. Höst.
- Sigurðsson, Jón og Oddgeir Stephensen (red.) (1868). *Lovsamling for Island*, 14. bind. København: Andr. Fred. Höst.
- Steining, Jørgen (1953). Danmark og Island, pp. 313-410 i Knud Fabricius (red.), *Den danske Rigsdag*, 4. bind. København: Schultz.
- Stephensen, Hilmar og Ólafur Halldórsson (red.) (1889). *Lovsamling for Island*, 21. bind. København: Andr. Fred. Höst.
- Sundbøl, Per (1978). *Dansk Islandspolitik 1913-1918*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Østergård, Uffe (2017). Danmark – småstat, imperium og kolonimagt, pp. 18-57 i Mikkel Venborg Pedersen (red.), *Danmark. En kolonimagt*. København: Gads forlag.
- Westenholz, Aage (1918). "Forbundsloven" mellem Danmark og Island. *København*, 12. august: 2.